

Поліщук Олена Миколаївна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО ЖУРНАЛІСТІВ

Криміналізація перешкоджання законній професійній діяльності журналістів в первісному вигляді редакції статті 171 КК України проіснувала з 1 вересня 2001 року до 2 березня 2016 року, тобто 15 років.

14 травня 2015 року ВР України приймає Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» [1], який вступив в силу з 11 червня 2015 року (надалі – «Закон про посилення захисту»). 4 лютого 2016 року ВР України приймає Закон України «Про внесення змін до кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів» [2], який вступив в силу з 3 березня 2016 року (надалі – «Закон про удосконалення захисту»). Таким чином, за останні 2 роки законодавець одразу ж прийняв два закони, що суттєво впливають на кримінально-правову матерію в сфері захисту прав журналістів (один запроваджує нову криміналізацію (відносно нову, і про це йтиметься далі), інший «удосконалює» (а чи дійсно є удосконалення, також мова буде йти далі)).

Окремі проблеми в сфері посилення захисту (Закон від 14.05.2015 р.)

- Подвійна/тотожна криміналізація, що не відповідає національній традиції юридичної техніки

Кримінальна відповідальність за означені діяння вже передбачена чинним кримінальним законодавством. Зокрема, якщо перешкоджання професійній діяльності журналіста здійснювалось шляхом погрози вбивством або застосування насильства, а так само безпосереднє вчинення насильницьких дій за

наявності підстав, слід кваліфікувати як сукупність злочинів за статтями 171 КК та відповідно 121, 122, 125 – 127, 129 КК.

Перешкоджання професійній діяльності журналіста здійснювалось шляхом знищення або пошкодження майна (стаття 347-1 КК), то вчинене, за наявності підстав, слід кваліфікувати як сукупність злочинів за статтями 171 та 194 КК.

Посягання на життя журналіста (а саме умисне вбивство) з метою перешкодити його законній професійній діяльності (стаття 348-1 КК) до прийняття Закону 2015 року мало кваліфікуватись за пунктом 8 частини другої статті 115 КК, яка передбачає покарання аж до довічного позбавлення волі.

До того ж, юридично некоректним стало встановлення однакового покарання, як за умисне вбивство, так і за його вчинення через необережність, як це пропонується відповідно до буквального змісту диспозиції статті 348-1. Адже вбивство через необережність не може мати однакової санкції з умисним вбивством з огляду на загальний ступінь суспільної небезпеки.

- Розміщення статей у Розділі XV КК України не виправдане з огляду на невідповідність об'єктів цих злочинів родовому об'єкту цього Розділу

Загальним родовим об'єктом злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена розділом XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» КК, є нормальна діяльність зазначених органів, їх авторитет, а вже додатковим може бути життя та здоров'я службовців, їх права. У свою чергу, об'єктом внесених Законом 2015 року складів злочинів є життя, здоров'я, а також майнові права журналістів. Тобто, вони мали б розміщуватися за об'єктною приналежністю в інших відповідних розділах КК України.

Окремі проблеми в сфері удосконалення захисту (Закон від 04.02.2016 р.)

- Порушення об'єкту та предмету складу злочину при криміналізації

Предметом складу злочину, передбаченого ч.2 ст. 163 КК України, є відомості, що передані чи передаються громадянами через листування або телефонні розмови, а також повідомлення громадян, які передаються або були передані телеграфом чи за допомогою інших засобів зв'язку, а також через комп'ютер і становлять таємницю громадянина (громадян), тобто є приватними. Отже, обов'язковими ознаками зазначених відомостей і повідомлень як предмета цього злочину є їхній характер (вони становлять таємницю громадянина) і спосіб передачі (вони передані чи передаються засобами зв'язку – технічне обладнання, що використовується для організації зв'язку, або через комп'ютер – електронною поштою). В той же час не можуть бути визнані предметом цього злочину відомості та повідомлення, які містяться в службовій кореспонденції, якою й є листи, телефонні розмови тощо журналіста, написані (здійснені) ним в межах його професійної діяльності. *Незаконне ознайомлення зі службовою кореспонденцією, телефонними розмовами, телеграфними та іншими повідомленнями журналіста та їх розголошення за наявності для того підстав* повинні кваліфікуватися як перешкоджання професійній діяльності журналіста (частина 1 статті 171 КК).

Тобто, законодавець створив конкуренцію норм, яку суди буду вимушені знаходити як розсудити, і що може сприяти тривалішим судовим процесам, можливим помилкам при кваліфікації. І причиною цьому буде не бездіяльність або непрофесіоналізм суду, а недосконалість прийнятих ВР норм КК України.

- Вади формулювання об'єктивної сторони складу злочину

Законодавець додатково вказав на окремі прояви перешкоджання за ст. 171 КК України в новій редакції статті. Доповнення об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого частиною 1 статті 171 КК, такою ознакою, як *незаконне вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими журналіст користується у зв'язку зі своєю*

професійною діяльністю, є зайвим. Вказані діяння позбавляють журналіста можливості здійснювати свою професійну діяльність або принаймні утруднюють здійснення ним цієї діяльності, а тому вони є одним з проявів умисного перешкодження законній професійній діяльності журналіста, тобто повною мірою охоплюється чинною редакцією частини 1 статті 171 КК.

Формулювання «впливу» як характеристики об'єктивної сторони складу злочину за ч.2 статті 171 КК України також викликає сумніви. Попередня редакція цієї норми включала в себе «переслідування», що вже в доктрині та судовій практиці мало зрозуміліший зміст (і в тому числі, включало в себе протиправний вплив).

- Бої за примітку («професійна діяльність журналіста» - дефініція безпосередньо в КК України)

Найцікавіший аспект при посиленні та удосконаленні захисту журналістів: Обидва Закони приймалися за поданням Комітету ВР з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності. У висновках та зауваження юридичного та науково-експертного управлінь взагалі не йшла мова про наявність у Законопроекті примітки до статті 345-1. Складається враження, що Законопроект був доповнений приміткою після його розгляду вказаними суб'єктами. Після вступу прийняття Закону 2015 року 14 травня, рівно через 6 днів Комітет ВР¹ раптово бачить, що примітку, яку вони планували до приєднання до статті 171, вже була прийнята з аналогічним змістом до статті 345-1. Іншими словами, в Комітеті примітки до статей КК України стрибають із законопроекту в законопроект, і там це помічають дивом при опрацюванні наступної хвилі криміналізації.

І додатково зауважимо, що за загальним правилом законодавчої техніки примітки у статтях КК дозволяються лише тоді, коли ті чи інші поняття не є загальнозрозумілими або не визначені в інших нормативно-правових актах і є суто кримінально-правовими. Поняття "професійна діяльність журналіста" не

¹ Подання Комітету від 20.05.2015 року/ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53168

можна вважати таким, що відноситься до сфери кримінального права. Через бланкетність диспозицій норм щодо захисту прав саме журналістів галузеве законодавство дає цілком зрозумілі дефініції, якими правозастосовувачі можуть скористатися без перевантаження тексту КК України. Крім того, чинна редакція Примітки не охоплює за даним в ній переліком статей КК України, до яких вона має відношення при кваліфікації, всіх складів, що охороняють права журналістів.

Таким чином ми доходимо таких висновків: 1) поспіхом прийняті Закони про посилення та удосконалення захисту прав журналістів не відповідають вітчизняній кримінально-правовій традиції криміналізації; 2) прийняті з порушенням правил юридичної техніки; 3) мають вади з приводу дислокації статей за правилами об'єкту в Розділах КК; 4) мають суттєві вади в аспекті формулювання об'єктивної сторони складів злочинів; 5) створюють ситуацію конкуренції кримінально-правових норм, яку має шукати як подолати правозастосовувач; 6) не є раціональними з точки зору вже наявного обсягу криміналізації та пеналізації такого роду діянь; 7) не сприяє стабільності та наступності кримінально-правового регулювання як запоруки ефективного судочинства.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» від 14 травня 2015 року № 421-19 // Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/421-19>
2. Закон України «Про внесення змін до кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів» від 4 лютого 2016 року № 993-19 // Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993-19>